

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد (M. A)

مبانی حقوق اسلامی

بررسی دیدگاه شهید ثانی در باب وکالت بر پایه
کتاب مسالك الأفهام و تطبیق آن با قانون مدنی

آقای دکتر مهدی رهبر

آقای دکتر

علی طوسی

1390

پدر و مادر عزیز و همسر مهربانم

چکیده

وکالت در اصطلاح فقهی و حقوقی عبارت است از اینکه شخصی، دیگری را در انجام امری نایب خود قرار دهد. البته به شرط اینکه عملی که برای آن نایب گرفته می شود عملی باشد که در انجام آن قید مباشرت نباشد، مانند معاملات، و خود موکل نیز اهلیت قانونی برای انجام آن را دارا باشد. این عقد مانند هر عقد دیگری نیازمند به صیغه ایجاب و قبول است و صیغه ایجاب از جانب موکل صادر می شود و صیغه قبول از جانب وکیل، که این صیغه ممکن است به صورت لفظ گفته شود یا به صورت فعل. وکالت باید به صورت منجز واقع شود و نباید بر شرط یا صفت، معلق شود. همچنین این قرارداد، قراردادی جایز است و هر یک از طرفین هرگاه که بخواهند می توانند عقد را فسخ کنند. همچنین طرفین عقد باید دارای شرایط عامه تکلیف باشند، یعنی موکل باید بالغ و عاقل و مختار و جایز التصرف باشد و وکیل نیز می بایست بالغ و عاقل و مختار و جایز التصرف باشد. وکیل حق ندارد دیگری را وکیل کند مگر با اذن صریح یا اذن فحوای موکل، مانند جایی که مورد وکالت وسیع باشد، به گونه ای که قراین موجود بر اذن موکل بر توکیل دلالت کند و یا بالا بودن منزلت وکیل مانع این شود که مورد وکالت را شخصا انجام دهد. این عقد با دو شاهد عادل ثابت می شود و شهادت زنان و یا یک شاهد مرد و یک سوگند در اثبات وکالت پذیرفته نمی شود. وکیل امین است و جز با تعدی و تفریط ضامن نیست. همچنین از آنجا که وکالت، عقدی جایز است با مرگ و جنون یا بیهوشی موکل یا وکیل باطل می شود، خواه زمان بیهوشی طولانی یا کوتاه باشد و خواه جنون دائمی باشد یا ادواری و خواه هر یک آنان علم به سبب بطلان داشته باشد یا نداشته باشد؛ و نیز محجور شدن موکل به دلیل عدم رشد یا ورشکستگی. همچنین هرگاه متعلق وکالت از بین برود یا موکل عملی را که مورد وکالت است خود انجام دهد یا به طور کلی عملی که منافی با وکالت وکیل باشد به جا آورد، وکالت منفسخ می شود. بدیهی است که با انجام شدن مورد وکالت و همچنین با انقضای مدت نمایندگی، در مواردی که برای آن مدت تعیین شود، وکالت نیز منقضی می گردد. در این تحقیق در مورد عقد وکالت، شرایط، ارکان و اجزاء آن از منظر فقه و حقوق صحبت می کنیم. همچنین احکام مختلفی که در زمینه وکالت، موکل و وکیل و مورد وکالت وجود دارد بیان می شود.

واژگان کلیدی: عقد وکالت، موکل، وکیل، مورد وکالت

تقدیر و تشکر

با تشکر از همه اساتید زحمت کشی که به بنده در پیمودن این مسیر طولانی یاری و مدد رسانده اند، مخصوصاً اساتید گرامی جناب آقای

دکتر رهبر و جناب آقای دکتر حسین

1
6 فصل اول: کلیات
7 (1-1) زندگینامه شهید ثانی
13 (2-1) تعریف وکالت
17 (3-1) روعیت وکالت
17 (1-3-1) فقهای شیعه
22 (2-3-1)
24 (4-1) عقد یا ایقاع بودن وکالت
29 فصل دوم: عقد وکالت
30 (1-2) صیغه وکالت
30 (1-1-2) صیغه ایجاب
32 (2-1-2) صیغه قبول
34 (3-1-2) عدم اشتراط فوریت در قبول
36 (2-2)
36 (3-2) قد وکالت
39 (1-3-2) تصرف بعد از حصول شرط یا صفت
42 (2-3-2) تعلیق در تصرف

43.....	4-2 احکام وکالت
44.....	1-4-2 جایز بودن عقد وکالت
47.....	2-4-2 اطلاع موکل نسبت به استعفاء وکیل
49.....	3-4-2 تصرف وکیل پس از رد و استعفاء از وکالت
51.....	4-4-2 اطلاع وکیل نسبت به عزل خود توسط موکل
53.....	1-4-4-2 شاهد گرفتن موکل بر عزل وکیل
55.....	2-4-4-2 تصرف وکیل قبل از اطلاع بر عزل خود
58.....	5-4-2 امانی بودن ید وکیل
59.....	1-5-4-2 رد مال از سوی وکیل به موکل با درخواست موکل
62.....	2-5-4-2 جواز تأخیر در تحویل مبیع
64.....	6-4-2 با اجرت یا مجانی بودن وکالت
64.....	5-2 اقتضاء اطلاق وکالت در خرید و فروش
64.....	1-5-2
72.....	2-5-2 اقتضاء اطلاق وکالت در خرید
81.....	6-2 اموری که وکالت دادن در آنها صحیح نیست
89.....	7-2 اموری که وکالت دادن در آنها صحیح است
103.....	فصل سوم: موکل، وکیل، موکل فیه
104.....	1-3 موکل
104.....	1-1-3 ایط موکل
110.....	2-1-3 وکیل گرفتن حاکم و وصی برای مؤلّی علیه خود

- 110.....(3-1-3) وکیل گرفتن افراد محترم
- 111.....(4-1-3) داخل شدن موکل فیه در ملکیت موکل
- 111.....(5-1-3) ثمن قرار دادن دین بر ذمه
- 112.....(6-1-3) تعهدات موکل
- 113.....(2-3) وکیل
- 113.....(1-2-3) شرایط وکیل
- 120.....(1-1-2-3) اشکال هشت گانه در عقد وکالت
- 122.....(2-1-2-3) آگاهی و اطلاع وکیل نسبت به مورد وکالت
- 122.....(2-2-3) عدم جواز توکیل به وسیله وکیل
- 123.....(1-2-2-3) جواز توکیل در صورت اذن صریح از سوی موکل
- 124.....(2-2-2-3) جواز توکیل در صورت اذن فحوی از سوی موکل
- 127.....(3-2-3) حکم وکیل دوم
- 129.....(4-2-3) دد وکلاء
- 132.....(5-2-3) وظایف و تعهدات وکیل
- 132.....(1-5-2-3) التزام به مفاد قرارداد وکالت
- 133.....(1-1-5-2-3) التزام به مفاد وکالت در خصوص خرید و فروش
- 138.....(2-5-2-3) ضمان وکیل در صورت تعدی و تجاوز از مفاد قرارداد
- 141.....(3-5-2-3) رعایت مصلحت موکل
- 143.....(4-5-2-3) وکیل در سپردن ودیعه و پرداختن دین
- 145.....(6-2-3) باطل بودن خرید و احکام آن

- 146..... خرید به عین مال موکل (1-6-2-3)
- 147..... خرید در ذمه موکل (2-6-2-3)
- 148..... رجوع فروشنده به وکیل یا موکل برای مطالبه ثمن معامله (7-2-3)
- 149..... وکالت در دعاوی و مطالبه حقوق (8-2-3)
- 149..... عدم تلازم وکالت در دعوی با قبض حقوق موکل (1-8-2-3)
- 149..... عدم تلازم وکالت در قبض حق با طرح دعوی (2-8-2-3)
- 150..... قبض و عدم قبض حق موکل از وراثت مدیون (3-8-2-3)
- 151..... (9-2-3)
- 156..... ادعای وکالت از جانب شخص غائب (10-2-3)
- 160..... شهادت وکیل به نفع موکل (11-2-3)
- 161..... موکل فیه (3-3)
- 163..... فصل چهارم: اثبات وکالت، منازعات و راه‌های انقضای وکالت (163)
- 164..... اثبات وکالت (1-4)
- 168..... پاسخ یک اشکال (1-1-4)
- 168..... (2-4)
- 168..... اختلاف در اصل وکالت (1-2-4)
- 169..... (2-2-4)
- 170..... اختلاف درباره تعدی و تفریط (3-2-4)
- 171..... اختلاف در قیمت مالی که در دست وکیل تلف شده (4-2-4)
- 171..... اختلاف در بازگرداندن مال به موکل (5-2-4)

173.....	6-2-4) اختلاف در وکالت در ازدواج.....
178.....	7-2-4) اختلاف درباره تحقق مورد وکالت.....
179.....	8-2-4) اختلاف در وکالت در خرید.....
179.....	9-2-4) اختلاف در مقدار ثمنی که کالا با آن خریداری شده است.....
180.....	10-2-4) انکار موکل در فروش به قیمتی که وکیل ادعا می کند.....
184.....	11-2-4) تکذیب وکالت وکیل توسط مدیون.....
185.....	3-4) پایان و انقضاء وکالت.....
185.....	1-3-4).....
186.....	2-3-4).....
189.....	3-3-4) بیهوشی.....
190.....	4-3-4) محجوریت.....
191.....	5-3-4) از بین رفتن متعلق وکالت.....
192.....	6-3-4) انجام دادن متعلق وکالت توسط موکل.....
194.....	7-3-4) خواب و مستی.....
195.....	8-3-4) عزل موکل و استعفاء وکیل.....
196.....	9-3-4) پایان مدت وکالت.....
197.....	نتیجه گیری.....
200.....

با حمد و ثنای الهی و درود و صلوات بر محمد(ص) و اهل بیت پاک و مطهرش

تعریف مسأله:

وکالت عقدی است که به موجب آن یکی از طرفین (موکل) طرف دیگر (وکیل) را برای انجام امری نایب خود می‌کند. بعضی از فقها نیز قید «در حال حیات» را در تعریف وکالت برای خارج کردن وصیت، گنجانده‌اند. قول مشهور فقها آن است که وکالت عقد است و وقوع آن به ایجاب و قبول نیاز دارد. در قانون مدنی نیز به پیروی از نظر مشهور فقها، وکالت را عقد دانسته و چون بنابر قول اکثر فقها، موالات بین ایجاب و قبول در وکالت شرط نیست، در هر موقع وکیل می‌تواند به هر لفظ یا فعلی که حاکی از رضایت وی باشد، وکالت را قبول کند. این عقد از عقود جایز است و هر یک از طرفین (موکل و وکیل) ند می‌توانند عقد را بر هم بزنند، مگر اینکه وکالت وکیل یا عدم عزل وی، در ضمن عقد لازمی شرط شده باشد. مضافاً بر طبق قاعده حاکم بر عقود جایز، به موت، جنون یا سفه طرفین نیز باطل می‌گردد. علاوه بر این هرگاه متعلق وکالت از بین برود یا موکل عملی را که مورد وکالت ا دهد، وکالت منفسخ می‌شود. همچنین با انقضای مدت در مواردی که برای آن مدت تعیین شده، وکالت نیز منقضی می‌گردد. در این عقد تنجیز شرط تحقق آن است و تعلق آن بر امری موجب بطلان آن می‌شود.

اما وکالت با طبع اولیه آن نظر طرف‌های قرارداد وکالت را تأمین نمی‌کند. به همین دلیل و به انگیزه ایجاد یک رابطه پایدار و غیر قابل فسخ، برخی به وکالت بلاعزل روی می‌آورند. در چنین مواردی آنچه که طرفین قرارداد در مورد آن توافق می‌کنند چیزی جز اعطای نمایندگی (وکالت) غیر قابل عزل (غیر قابل استعفاء) نیست.

در این که آیا جایز بودن وکالت جزء مقتضای ذات آن است که به استناد ماده 233 قانون مدنی شرط خلاف آن باطل و موجب بطلان عقد باشد یا جزء مقتضای اطلاق عقد است که بتوان شروطی را در

ضمن آن یا در عقد لازم دیگر گنجانند؟ و به طور کلی عقد جایز وکالت را با شرط ضمن عقد لازم می
زم مبدل کرد، مباحث و نظرات فقهی و حقوقی متفاوتی وجود دارد. علی هذا با توجه به ماده
679 قانون مدنی، تنظیم اسناد چنین وکالتی متداول است.

علاوه بر این ممکن است این عقد با تعیین مدت یا بدون تعیین مدت و برای انجام عملی معین
باشد. هرگاه وکالت مدت دار باشد، تعیین مدت در وکالت، عقد جایز را لازم نمی کند، بلکه فایده و اثر آن
این است که در مدت تعیین شده عقد به طور جایز باقی می ماند و هر زمان هر یک از طرفین اراده نماید
می تواند آن را فسخ کند و با پایان یافتن مدت تعیین شده، وکالت نیز منقضی می گردد. یکی دیگر از
رتبط با عقد وکالت این است که دو طرف می توانند برای تحکیم روابط خویش و به عنوان ضمانت
اجرای شروط ضمن عقد، وجه التزامی را پیش بینی و نسبت به آن توافق نمایند که در صورت تخلف،

موضوع این عقد نباید از اموری باشد که انجام آن توسط خود شخص منظور شارع بوده، بنابراین
وکالت برای به جا آوردن واجباتی نظیر نماز و روزه در زمان حیات باطل می باشد. طرفین عقد نیز باید
دارای شرایطی باشند، از جمله موکل باید بالغ و عاقل و مختار باشد و محجور و غیر رشید نمی تواند
دیگران وکالت دهد که ماده 682 قانون مدنی نیز به این امر اشاره کرده است.
علاوه بر این موکل باید مالک و جایز التصرف به آنچه که وکالت می دهد باشد. وکیل نیز باید بالغ و عاقل
و مختار باشد و توانایی انجام مورد وکالت را نیز داشته باشد.

در کتب فقها تمامی مسائل ذکر شده در بالا، مفصلاً مورد بحث و گفتگو قرار گرفته که حاصل آن
نظرات ارزشمندی است که امروزه در دسترس ما قرار دارد. از جمله این کتب ارزشمند کتاب مسالک
الافهام شهید ثانی می باشد که به صورتی جامع در تمام ابواب فقه نگاشته شده است. شهید در این اثر
سی و شرح نظرات محقق حلی در کتاب شرایع الإسلام پرداخته است که از جمله
ابواب این کتاب، باب وکالت در جلد پنجم است که در آن احکام و مسائل مربوط به عقد وکالت را به
صورتی جامع و موشکافانه مورد نقد و بررسی قرار داده است. از سویی دیگر و با توجه به اینکه قانون

مدنی ایران بر اساس فقه شیعه تدوین شده است، شناخت و درک کامل آن مستلزم شناخت مبانی فقهی و تطبیق آن با آرای فقهای شیعه می باشد که این امر می تواند زمینه ساز شناخت هر چه بهتر ما را از مواد قانون مدنی فراهم سازد. لذا سعی نموده ایم با تبیین و توضیح نظرات شهید ثانی از قانون مدنی و شناخت نقاط اشتراک و افتراق دیدگاه شهید و قانون مدنی دست یابیم. لازم به ذکر است که در این تحقیق سعی شده در حد توان از نظرات دیگر فقهای عالیقدر شیعه و فقهای اهل سنت نیز استفاده شود تا خواننده محترم علاوه بر آشنایی با نظرات دیگر فقها در این زمینه، به نقاط اشتراک و افتراقی که در دیدگاه های آنان وجود دارد آگاهی یابد. همچنین مبنای اصلی تحقیق و ترتیب مباحث، برگرفته از کتاب مسالک می باشد.

باید اضافه نمایم که این پایان نامه در چهار فصل تدوین شده است. در فصل اول با عنوان کلیات، گینامه شهید ثانی، تعریف وکالت و ادله مشروعیت آن و عقد یا ایقاع بودن وکالت پرداخته شده است. با عنوان عقد وکالت، به مباحث مختلف مربوط به خود عقد وکالت، شامل صیغه وکالت، احکام، اقتضات مربوط به اذن در خرید و فروش و اموری که وکالت دادن برای انجام آن صحیح می باشد و نمی

فصل سوم شامل موکل، وکیل، موکل^۱ فیه و احکام و شرایط مربوط به هر یک از آنها می باشد.

در فصل چهارم نیز راههای اثبات عقد وکالت، اختلافات حادث شده میان طرفین این عقد و راه حل های مربوط به حل و فصل این اختلافات و موارد انقضاء وکالت مورد بررسی قرار گرفته است.

همچنین در هر مبحث به صورت مجزا، ابتدا به دیدگاه شهید ثانی که عینا برگرفته از کتاب مسالک الأفهام ایشان می باشد، و سپس (در صورت وجود نظرات سایر فقها و حقوقدانان) به نظرات سایر فقهای شیعه و بعد از آن فقهای اهل سنت، و در آخر نیز دیدگاه حقوقدانان مورد بررسی قرار گرفته است. البته در مباحثی که سایر فقهای شیعه و سنی با شهید نظر یکسانی دارند، در همان ادامه دیدگاه شهید به نظرات سایر فقها اشاره نموده ایم.

طرح سؤال های اصلی تحقیق:

- 1- عقد وکالت در چه مواردی صحیح می باشد؟
- 2- آیا توالی بین ایجاب و قبول در عقد وکالت شرط است و دیدگاه شهید ثانی در این مورد چیست؟
- 3- حدود تصرفات وکیل در عقد وکالت تا چه حدی می باشد؟
- 4- هرگاه موکل حق توکیل به غیر در وکالت را به صراحت بیان نکند و از قرائن و اوضاع و احوال حاکم بر عقد وکالت نیز نتوان حکم قضیه را فهمید، از نظر شهید ثانی تکلیف چیست؟
- 5- راههای انقضای وکالت از دیدگاه شهید ثانی و قانون مدنی چیست؟

فرضیه های اصلی تحقیق:

- 1- وکالت تنها در اموری صحیح است که غرض شارع به صدور آن کار از خود شخص تعلق نگرفته باشد، مانند طلاق. اما وکالت در کارهایی که غرض شارع به صدور آن گرفته است، صحیح نمی باشد، مانند وضو.
- 2- فقها در اینکه توالی بین ایجاب و قبول شرط نیست، متفق اند و شهید ثانی نیز در این مورد عقیده دارند که در قبول وکالت فوریت شرط نمی باشد.
- 3- وکیل حق ندارد از حدودی که موکل برای او تعیین کرده است تجاوز و تعدی کند، مگر آنکه عرف و عادت به داخل بودن آن در اذن موکل گواهی دهد.
- 4- شهید ثانی در مورد توکیل به غیر قائلند که وکیل دوم، وکیل از جانب موکل است.
- 5- 678 الی 683 قانون مدنی، وکالت به یکی از جهات ذیل مرتفع خواهد شد: الف) عزل موکل ب) استعفاء وکیل ج) فوت هر یک از موکل و وکیل د) جنون موکل و کیل. محجوریت موجب باطل شدن عقد وکالت نمی شود مگر اینکه محجوریت موکل مانع توکیل و

محجوریت وکیل مانع اقدام باشد. از نظر شهید ثانی، فوت، جنون و بیهوشی موکل یا وکیل، محجوریت موکل به سبب سفاهت و ورشکستگی از تصرف کردن در آنچه برای انجام آن وکیل گرفته است و انجام دادن متعلق وکالت توسط موکل، از اسباب انقضای عقد وکالت می باشد.

سوابق پژوهشی موضوع:

علیرغم اهمیت این کتاب و لزوم آشنایی دانشجویان رشته فقه و حقوق با مبانی فقهی قانون مدنی، تا کنون کتاب یا مقاله ای در خصوص تطبیق نظرات شهید ثانی و قانون مدنی در باب وکالت تألیف

بیان روش و مراحل انجام کار:

این تحقیق به روش کتابخانه ای است که همراه با شناسایی منابع و مآخذ اعم از فقهی و حقوقی و نیز مواد قانونی، مطالعه و بررسی آنها، تطبیق و فیش برداری و در نهایت طبقه بندی و ویرایش پایان نامه صورت پذیرفته. البته محور اصلی در آن، همان متن کتاب مسالک الأفهام و قانون مدنی است.

نتایج علمی قابل پیش بینی از تحقیق:

- 1- تطبیق نظرات شهید ثانی با قانون مدنی در باب وکالت.
- 2- بررسی نقاط قوت و ضعف نظرات شهید ثانی و قانون مدنی در این باب.
- 3- به عنوان منبع و مرجعی برای پژوهشگران و محققان در این زمینه خواهد بود.

فصل اول: کلیات

1-1) زندگینامه شهید ثانی

زین الدین بن علی بن محمد بن جمال الدین جبعی عاملی، معروف به شهید ثانی از فقهای مشهور و بسیار متبحر و از چهره های درخشان تاریخ اسلام می باشند. ایشان در سیزدهم شوال سال 911 .
. وی در خانواده ای متدین و دانش دوست رشد یافته و تحصیلات مقدماتی

فقه و عربی را نزد پدرش نورالدین علی تلمذ نمود.¹

شهید برای ادامه تحصیلات علمی سفرهای متعددی را متحمل شد. ایشان به میس رفت و نزد علی بن عبدالعالی میسی نزدیک به هفت سال به فراگیری فقه پرداخت . سپس به کرک رفته و نزد بدرالدین حسن بن جعفر ارجی کرکی در اصول دین و اصول فقه و نحو شاگردی نمود. وی در ادامه سفرهای خود به دمشق عزیمت نمود و نزد فیلسوف محمد بن مکی دمشقی به فراگیری طب و هیئت و زد بسیاری از شیوخ اهل سنت، فقه

942 .

حدیث و تفسیر مذاهب مختلف اسلامی را فرا گرفت و بر آنها احاطه پیدا کرد.²

شهید به سال 944 ه . ق به زیارت خانه خدا و قبر شریف پیامبر اسلام و امامان بقیع نایل آمد و

در سفر دیگر به عراق و بیت المقدس رفت و با کسب اجازه روایت « صحیح مسلم و بخاری»

شمس الدین بن ابی اللطیف مقدسی

علم ایشان بهره گرفتند. در این سالها اجتهاد و قدرت بر استنباط احکام شرعی وی قطعی شده، لکن آن را

948 . سپس در مسافرت دیگر خود به بلاد روم رفته و به سال 952 .

ستانبول شد و در آنجا اقامت گزید.

فنون عقلیه و فقیهه و تفسیر و غیره نگاشت و آن را نزد قاضی عسگر محمد بن محمد بن قاضی زاده

رومی از دانشمندان آن دیار برده است و از وی اجازه تدریس در مدرسه نوریه بعلبک را گرفت

دار اداره این مدرسه شد.³ ایشان پس از اقامت در بعلبک در سایه شهرت علمی خود به مقام مرجعیت

¹ - عبدالرحیم عقیقی، فقهای نامدار شیعه، ص ۲۰۸، سید محسن امین، اعیان الشیعه، ج ۷ ص ۱۴۳، محمد بن حسن حر عاملی، أمل الآمل، ج ۱ ص ۹۱-۸۵، عبدالحسین امینی، شهداء الفضیله، ص ۱۶۴-۱۳۲، سید حسین صدر، تکمله الأمل الآمل، ص ۲۱۷-۲۱۲، ابوالقاسم گرجی، تاریخ فقه و فقها ص ۲۲۷

² - علی دوانی، مفاخر اسلام، ص ۴۵۴، حبیب الله عظیمی، تاریخ فقه و فقها ص ۲۳۱، محمدرضا موسویان، اندیشه سیاسی شهید ثانی، ص ۱۹

³ - محمدباقر خوانساری، روضات الجنات، ج ۳، ص ۳۶۹-۳۶۴، سید ابوالقاسم خویی، معجم الرجال، ج ۷، ص ۳۷۷-۳۷۲، علی بن عبدالله تبریزی، بهجه الآمل، ج ۴، ص ۳۰۲-۲۵۴، حبیب الله عظیمی، همان، ص ۲۳۱

نایل آمده است و دانشمندان مختلف برای بهره علمی به نزد وی شتافته و در این شهر با توجه به آگاهی علمی وی از مذاهب پنجگانه جعفری، حنفی، شافعی، مالکی و حنبلی و احاطه بر آنها به تدریس این مذاهب پرداخته و در حقیقت به احیای فقه مقارن در بعلبک اقدام نموده است. مردم نیز بر اساس مذاهب خویش پاسخ استفتا یافت می کردند. سرانجام شهید به «

در آنجا به تدریس و تألیف و قضاوت بین متخاصمین مشغول و فتاوی و آراء فقهی ایشان مشهور گردید و جماعتی حدیث ادب نزد وی شاگردی می نموده اند.¹

احاطه شهید بر شاخه های دیگر علوم در نگاشته های فقهی او و قابل فهم کردن مطالب آنها بوده و مباحثی مانند قبله و ارث را بروز کرده که همین نکات در مقبول کردن آثار وی موثرتر بوده است. آزاد اندیشی و استقلال رأی شهید همراه با احترامی که برای بزرگان قائل بوده در آثار وی نمایان است. جمله می توان به رأی وجوب نماز جمعه در دوره غیبت و نیز رساله ای در نقد اجماعیات مورد ادعای شیخ طوسی نگاشته، اشاره کرد.²

استادان شهید ثانی

شهید ثانی در زمینه های مختلف از علمای خاصه و عامه استفاده کرده است که به برخی از آنان در مبحث قبلی اشاره شده است و در اینجا به برخی دیگر اشاره می کنیم: 1- یکی از اساتید اهل سنت شهید در مصر در سالهای 942 943، شیخ ابوالحسن بکری است. 2- یکی دیگر از اساتید شهید در 943 942، 3- دیگر از اساتید شهید در مصر در همان سالها،

شیخ شهاب الدین احمد رملی شافعی بوده است. 4- شیخ عبدالحمید سمهوری در سالهای 942 943 اساتید شهید در مصر بوده است. 5- شمس الدین ابن طولون دمشقی حنفی و برخی دیگر که شهید نزد آنها به فراگیری علوم اسلامی پرداخته که به دلیل طولانی نشدن کلام به ذکر همین افراد بسنده می کنیم.³

¹ - میرزا عبدالله افندی، ریاض العلماء، ج ۲، ص ۳۶۵، محسن امین، همان، ص ۱۴۳، محمدرضا موسویان، همان، ص

۲۰، حبیب الله عظیمی، همان، ۲۳۱

^۲ - حبیب الله عظیمی، همان، ص ۲۳۲

^۳ - ابوالقاسم گرگی، همان، ص ۲۲۷، پژوهشی در سرگذشت شهید ثانی، ص ۳۵۹-۳۵۳

شاگردان شهید ثانی

برخی از شاگردان شهید عبارتند از: شیخ عزالدین حسین بن عبدالصمد (پدر شیخ بهایی)، شیخ علی بن زهره جبعی، سید علی عاملی (پدر صاحب مدارک) سید عطاء الله ابن سید بدر الدین حسینی موسوی، مولی محمود بن محمد لاهیجانی، سید الدین حسن بن سید نور الدین، بهاء الدین محمد بن علی عودی و بسیاری دیگر که از محضر این فقیه عالی قدر بهره جسته اند که به علت اختصار، از ذکر تمام آنها خودداری می نمایم.¹

تألیفات شهید ثانی

شهید در طول عمر نسبتاً کوتاه 54 ساله اش نزدیک به هفتاد کتاب و رساله کوچک در موضوعات مختلف نگاشته است که غالباً مورد استفاده علماء گذشته بوده است و برخی از تألیفات ایشان به عنوان متن درسی در حوزه های علمیه و دانشگاهها و..... مرجع استفاده محققان و مجتهدان تا کنون نیز . مجموعه تألیفات ایشان از روض الجنان افتتاح میشود و به الروضه البهیة از لحاظ تاریخ

تألیف پایان می گیرد و بر اثر تکرار این سخن در کتابها، این جمله معروف شده «
2. «همچنین شهید نخستین عالم شیعی است که در علم «درایه» کتابی با نام «بدایه الدر ای» را نوشته است و پیش از او هیچ یک از علمای شیعه در این علم تألیفی ندارند.³

کتاب و رساله های فقهی

تفکر فقهی و آثار فقهی شهید ثانی، وسعت ذهنی - که فراتر از یک مذهب است - استقلال در استدلال و اجتهاد از مذاهب دیگر و تأثیرات این رشد ذهنی و وسعت تفکر، دیده می .
عواملی همچون سفره ، حضور نزد اساتید مختلف، قرائت نزد علمای مذاهب اسلامی طولانی کتابهای گوناگون، تفحص زیاد در مصادر و منابع علمی، تمامی این عوامل باعث شد تا تألیفات

¹ - ابوالقاسم گرّجی ، همان ، ص ۲۲۸

² - سید حسن صدر ، همان ، ص ۲۱۴ ، محسن امین ، همان ، ۱۵۴

³ - میرزا عبدالله افندی ، همان ، ص ۳۶۸ ، ۳۶۹ ، محمد باقر موسوی خوانساری ، همان ، ۳۷۶ ، سید ابوالقاسم خویی ، همان ، ص ۳۷۲

دارای عمق در تفکر، وضوح در تعبیر در ترتیب و ظرافت در تنظیم گردد.

جمله آثار فقهی شهید عبارتند از:

1- روض الجنان فی شرح ارشاد الأ : مزجی استدلالی است بر « علامه حلی که

2- مسالک الأفهام فی شرح شرای : این کتاب از برجسته ترین آثار فقهی و گسترده ترین

آنهاست که شهید آن را در شرح و منقح ساختن « ایع الإسلام » محقق حلی نوشته است. در این شرح

شیوه شارح در اوائل این کتاب اختصار است، لکن سپس طریقه تفصیل را پیش گرفته است. همچنین در

این شرح، بین تلخیص در تعبیر و تحقیق در معنی، جمع شده است. بخشی از ارش این کتاب حدوداً

سیزده سال (951 964) به طول انجامیده است و همچون اکثر کتب فقهی دیگر، از مبحث

عبادات شروع و به مسائل جزایی شامل حدود و قصاص و دیات ختم می شود.

3- رساله فی ارث الزوجة .

4- فی احکام الحبو .

5- نتایج الأفكار فی حکم المقیمین فی الأسفار: رساله ای است در بیان حکم مسافر زمانی که نیت اقامت

10 روزه در غیر شهر خود می کند و تقسیم این مسأله به اقسام مشهور آن.

6- فی تحریم طلاق الحائض الحامل المدخول بها الحاضر زوجها.

7- فی حکم طلاق الحائض الغائب عنها زوجها.

8- حاشیة علی الشرایع: حواشی مختصری است که بر کتاب « شرایع ا » محقق حلی نگاشته شده

9- فی مناسک الحج و العمرة.

10- حاشیة مختصر النافع: حواشی است که شهید ثانی بر کتاب « محقق حلی

11- فی عدم جواز تقلید المیت.

12- حاشیة الإار : این حاشیه فقط بر بخشی از مبحث عقود از کتاب « علامه حلی

شده و مشتمل بر تحقیقات مهمی است.